

11. Порядок використання коштів обласного бюджету, що виділяються на надання фінансово-кредитної підтримки суб'єктам підприємництва. URL: www.adm-km.gov.ua.

12. Про заставу: [Закон України від 02.10.1992 р. від № 2654-XII] URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2654-12>.

13. Порядок казначейського обслуговування місцевих бюджетів: [Наказ Міністерства фінансів України від 23.08.2012 р. № 938]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1569-12>.

14. Бюджетний кодекс України: [Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ОЦІНКИ РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ НЕБАНКІВСЬКИХ КРЕДИТНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ

IMPROVING MECHANISM OF ASSESSMENT OF RISKS OF NON-BANK CREDIT INSTITUTIONS IN UKRAINE

У статті досліджено особливості функціонування небанківських кредитних установ та покращання не лише кількісних, але і якісних показників їхньої діяльності на ринку фінансових послуг. Наведено приклади фінансових зловживань різних представників небанківських кредитних установ. Охарактеризовано недоліки захисту прав споживачів на вітчизняному ринку фінансових послуг. Визначено головні проблеми у сфері регулювання діяльності небанківських кредитних установ та шляхи їх розв'язання. Обґрунтовано необхідність посилення комунікацій та координації діяльності регуляторів фінансового сектору.

Ключові слова: небанківські кредитні установи, кредитні спілки, ломбарди, факторингові компанії.

В статье исследованы особенности функционирования небанковских кредитных учреждений и улучшения не только количественных, но и качественных показателей их деятельности на рынке финансовых услуг. Приведены примеры финансовых злоупотреблений различных представителей небанковских кредитных учреждений. Охарактеризованы недостатки защиты прав

потребителей на отечественном рынке финансовых услуг. Определены главные проблемы в сфере регулирования деятельности небанковских кредитных учреждений и пути их решения. Обоснована необходимость усиления коммуникаций и координации деятельности регуляторов финансового сектора.

Ключевые слова: небанковские кредитные учреждения, кредитные союзы, ломбарды, факторинговые компании.

The article considers the necessity of functioning of non-bank lending institutions and improvement of not only quantitative but also qualitative indicators of their activity in the market of financial services. Examples of financial abuse of various representatives of non-bank lenders are given. The defects of protection of consumer rights in the domestic financial services market are described. The main problems in the sphere of regulation of activity of non-bank credit institutions and ways of their solution are determined. The necessity of strengthening of communications and coordination of activity of regulators of financial sector is substantiated.

Key words: non-bank credit institutions, credit unions, pawnshops, factoring companies.

УДК 338.58:65.014

Холодилова А.О.

аспірант кафедри банківської справи Київський національний торговельно-економічний університет

Постановка проблеми. В умовах подальшої трансформації вітчизняного фінансового сектору виникає необхідність подальших досліджень діяльності небанківських фінансових установ та їхньої ролі у кредитуванні реального сектору економіки [1, с. 4; 2, с. 19; 3, с. 42]. Зокрема, це стосується встановлення для небанківських фінансових установ обґрунтованих значень економічних нормативів, вдосконалення інституціоналізації їхньої діяльності на ринку фінансових послуг, поліпшення управління фінансовими ризиками тощо [4, с. 47; 5, с. 15; 6, с. 38; 7, с. 30].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем регулювання і нагляду за діяльністю небанківських фінансових установ і посиленню їхньої ролі у фінансовій системі України присвячені праці таких авторів, як Т. Буй [23], В. Жупанин [4], І. Лютий [2], В. Міщенко

[1, 6], С. Міщенко [9, 15], С. Науменкова [8, 10, 16], Т. Неклюдова [14], В. Опарін [24], Е. Панфілова [17], В. Федосов [24] та інших. Разом із тим ціла низка питань, що пов'язані з регулюванням і наглядом за діяльністю вітчизняних установ небанківського фінансового сектору на ринку фінансових послуг, ще залишаються недослідженими та потребують подальшого дослідження і практичного вирішення. Зокрема, це стосується вдосконалення механізмів оцінки ризиків діяльності небанківських кредитних установ.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування підходів щодо вдосконалення механізму оцінки ризиків діяльності небанківських кредитних установ на основі виокремлення складових елементів формування механізму державного регулювання і нагляду за їхньою діяльністю з метою підвищення їх конкурентоспроможності на ринку

фінансових послуг, забезпечення ефективності роботи та фінансової стійкості.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Розвиток фінансового сектору, підприємництва та конкурентного середовища в Україні приводить до перебудови всіх складників фінансового ринку, зокрема ринку фінансових послуг [8, с. 43; 9, с. 48; 10, с. 34]. При цьому нового значення набуває діяльність фінансових посередників, передусім небанківських кредитних установ, які задовольняють потреби економічних суб'єктів шляхом надання широкого спектру вузькоспеціалізованих фінансових послуг. Це зумовлює зростання конкурентного потенціалу окремих небанківських фінансових посередників, що охоплюють максимальну кількість споживачів на різних рівнях економічної діяльності [11, с. 32; 12, с. 28].

Разом із тим слід відзначити, що підвищення попиту на кредитування з боку населення в небанківських кредитних установах також спровокувало і збільшення рівня шахрайських зловживань та підвищило загальний рівень ризиків. Недосконалість системи захисту прав як кредиторів, так і споживачів [13, с. 43], насамперед нормативно-правового забезпечення, дає підстави для збільшення кількості «тіньових» схем, що дозволяють боржникам ухилятися від зобов'язань та відтягувати виплату своїх боргів, а це приводить до збільшення обсягів проблемної заборгованості [14, с. 58].

Сьогодні права позичальників регламентуються законами України «Про банки і банківську діяльність», «Про захист прав споживачів», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» та іншими. Однак жоден із перелічених вище законів, на жаль, не передбачає належного рівня відповідальності небанківських кредитних установ за порушення прав споживачів фінансових послуг [15, с. 48]. Тому, на наш погляд, доцільно передбачити низку фінансових санкцій саме для небанківських кредитних установ за порушення прав позичальників, оскільки досить часто вони потерпають від кредиторів або колекторських компаній і не можуть захистити свої права.

З метою виявлення основних напрямів покращення їхньої діяльності розглянемо особливості виникнення проблем в окремих видах небанківських кредитних установ.

Відповідно до чинного законодавства ломбардом є юридична особа, основні види діяльності якої полягають у наданні короткострокових позик громадянам та зберіганні їхніх речей. Ломбард має право приймати в заставу та на зберігання рухоме і нерухоме майно, що належить потенційним позичальникам і призначене для особистого використання [16, с. 198].

Крім основної послуги з надання фінансових кредитів, ломбард може надавати і супутні послуги, зокрема такі як:

- оцінка речей, переданих під заставу, або які передаються на зберігання;
- страхування речей, прийнятих ломбардом під заставу або на зберігання;
- реалізація незатребуваних речей та інші [16, с. 202].

Як показала практика, одним із напрямів зловживань у цьому сегменті ринку фінансових послуг може бути використання фіктивних ломбардів для переведення в готівку безготівкових коштів, одержаних ломбардом. З цією метою здійснюється реєстрація юридичної особи, метою діяльності якої формально (згідно зі статутом) є ломбардна діяльність. Далі безготівкові грошові кошти, що надходять на рахунок ломбарду від інших юридичних осіб, зацікавлених в отриманні готівкових коштів, безперешкодно знімаються на цілі, що пов'язані з видачою позик фізичним особам, тобто з підстав, які характерні для діяльності ломбардів (статутної діяльності), що, відповідно, не викликає підозри у банків.

Прикриваючись діяльністю ломбардів, подібні структури прагнуть уникнути обов'язкового контролю з боку обслуговуючого банку у зв'язку з отриманням позик у великих розмірах та їх подальшим переведенням у готівку під виглядом коштів, що необхідні для видачі позик клієнтам.

Типовими ознаками таких схем переведення безготівкових коштів у готівку через фіктивні ломбарди, що вказують на підозрілий характер операцій, є:

- 1) неможливість встановлення фактичного місцезнаходження ломбарду;
- 2) значні обсяги грошових коштів, що регулярно зараховуються на рахунки ломбардів численними контрагентами, які зареєстровані за адресами масової реєстрації з мінімальним статутним капіталом, не надають звітність до податкових органів тощо;
- 3) невідповідність діяльності ломбарду підставам зарахування коштів на їх банківські рахунки: оплата за будівельні матеріали, комп'ютерне обладнання, товари народного споживання і таке інше, незважаючи на те, що законодавством, яке регулює діяльність ломбардів, заборонено здійснення будь-якої іншої підприємницької діяльності, крім надання короткотермінових позик громадянам, зберігання речей, а також надання консультаційних та інформаційних послуг;
- 4) прибутковість ломбарду нижче 10% (середній відсоток прибутковості, який дає щомісячна видача позик);

5) рахунки ломбарду і його контрагентів щодо зарахування коштів відкриті в одній кредитній установі, що може свідчити про причетність банку до організації шахрайських схем.

Останнім часом набули поширення схеми шахрайства у сфері споживчого кредитування, які

використовують небанківські фінансові установи, зокрема кредитні спілки.

Згідно із законодавством України кредитні спілки створюються окремими громадянами (не менше 50 осіб – громадян України) з метою кредитування своїх членів – фізичних осіб та заощадження їхніх коштів. Кредитні спілки надають позики своїм членам на умовах платності, строковості та зворотності як у готівковій, так і в безготівковій формах. Отримувати кредити можуть також власники фермерських господарств і приватні підприємці, які є членами кредитної спілки [16, с. 156].

Наведемо приклад. Після створення кредитної спілки було відкрито кілька її філій, а їхніми керівниками було призначено осіб, які перебувають у родинних зв'язках. Метою кредитної спілки було оголошено залучення грошових коштів від населення у вигляді членських внесків та проведення статутної діяльності. Грошові кошти вкладників залучалися на умовах, згідно з якими вони через певний час мали отримувати певний дохід у вигляді відсотків. Спочатку кредитна спілка своєчасно виплачувала передбачені угодою відсотки за депозитними вкладками, тим самим заохочуючи до вступу до кредитної спілки нових членів. Але згодом у вкладників почалися проблеми з поверненням своїх вкладів і отриманням відсотків за ними.

Як було встановлено, голова правління у змові з двома фізичними особами видавав кредити на підставних осіб. Було встановлено, що 23 кредитні угоди на загальну суму понад 2,5 млн. дол. США були завірені одним і тим самим поручителем. Крім того, грошові кошти з рахунків кредитної спілки перераховувалися на рахунки низки підприємств у вигляді оплати за різні товари і послуги. Привертає увагу той факт, що засновниками цих підприємств були громадяни, які перебували в родинних зв'язках із керівником кредитної спілки. Головою правління кредитної спілки та його співниками грошові кошти вкладників було спрямовано на придбання нерухомості, дорогих автомобілів та інших предметів розкоші для осіб, які брали участь у такій шахрайській схемі [17, с. 32].

Таким чином, посадові особи кредитної спілки, зловживаючи зайнятими посадами і довірою членів спілки, використовували кошти спілки для свого збагачення. Генеральною прокуратурою України за цим фактом було порушено кримінальну справу стосовно посадових осіб кредитної спілки та направлено до суду. Для забезпечення цивільного позову на майно обвинувачених було накладено арешт на суму близько 900 тис. дол. США.

Розвиток факторингу в Україні упродовж останнього десятиліття відбувається високими темпами. Фінансування під поступку грошових вимог надають як банки, так і небанківські кредитні установи, що мають ліцензію на здійснення факторингових операцій. Головною причиною розви-

тку факторингу є більш прибутковий порівняно з традиційним кредитуванням бізнес, попит на який в Україні зростає у зв'язку з необхідністю врегулювання проблем дебіторської заборгованості та прискорення взаємних платежів. Більш високий дохід пов'язаний з більш високим ризиком, який приймає на себе фактор [16, с. 134].

З метою зниження ризику факторингової діяльності керівники кредитної установи, приймаючи рішення про встановлення ліміту факторингу, повинні пам'ятати, що ризик шахрайства під час проведення факторингових операцій є одним із найвищих у сфері кредитування юридичних осіб та індивідуальних підприємців. Для його зниження важливе значення має контроль фінансового стану клієнтів і платіжної дисципліни покупців, а також належна перевірка документальної бази [18, с. 138; 19, с. 167].

Слід зазначити, що оформлення поручительства власників клієнта за договорами факторингу збільшує шанси повернути заборгованість за проблемними боргами. Навпаки, прихований факторинг збільшує ризик шахрайських операцій з боку клієнта, оскільки дебітор не повідомляється про переуступку вимог і продовжує здійснювати платежі за договором поставки клієнту. Це зумовлено тим, що інколи фінансування проводиться без верифікації відвантажувальних документів. Тому відповідальність за своєчасне погашення заборгованості покладається на клієнта, який зобов'язаний стежити за надходженням коштів від дебітора і самостійно переказувати кошти фактору [20, с. 92].

Висновки з проведеного дослідження. Проведене дослідження особливостей управління ризиками діяльності небанківських кредитних установ дало змогу дійти висновку про те, що головними причинами, які сприяють виникненню ризиків, можуть бути:

- недосконалість законодавчого та нормативного врегулювання діяльності небанківських фінансових інститутів, у тому числі й кредитних;
- спрощений, порівняно з банківськими установами, порядок отримання ліцензій на здійснення діяльності та надання фінансових послуг або відсутність ліцензування [21, с. 85];
- недостатнє інформування регулюючими органами громадськості про недобросовісних учасників ринку (в разі ліцензування діяльності про факти відкриття або призупинення дії ліцензії) [22, с. 141].

Система регулювання та контролю, що встановлюється державою в тому чи іншому сегменті фінансового сектору, в кожній країні є індивідуальною, а достатність заходів, які вживаються, визначається, виходячи із ситуації та практики щодо економічних, географічних, історичних та інших особливостей держави [23, с. 97; 24, с. 452].

З метою недопущення або попередження виникнення подібних схем слід проаналізувати чинне законодавство країни, оцінити достатність регулятивних заходів, що вживаються, ефективність механізмів контролю, а в разі необхідності – розглянути питання щодо можливості їх зміни або доповнення.

Особливу увагу слід також звернути на те, що досить ефективним інструментом з погляду виявлення та уточнення зон ризику в різних сферах є формування постійного партнерства фінансових регуляторів із приватним сектором. Лише законодавче врегулювання діяльності небанківських кредитних установ дасть змогу державі нести відповідальність за послуги, які вони надають суб'єктам ринку. Громадяни ж отримають гарантії збереження якості своїх речей та оптимального розрахунку їхньої вартості, а також кошти, які можуть бути використані як кредитний ресурс. Крім того, вдосконалення управління ризиками в діяльності небанківських кредитних установ сприятиме підвищенню їхньої конкурентоспроможності на ринку фінансових послуг, забезпеченню ефективності роботи та фінансової стійкості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Міщенко В.І. Особливості посткризового реформування фінансового сектору України / В.І. Міщенко // *Фінанси України*. 2010. № 10. С. 3-14.
2. Лютий І. Вплив фінансового сектору на функціонування економічної системи / І. Лютий, С. Міщенко // *Фінанси України*. 2007. № 3 С. 14-28.
3. Міщенко С.В. Проблеми оцінки впливу стабільності функціонування грошово-кредитної сфери на економічну безпеку країни / С.В. Міщенко // *Фінанси України*. 2010. № 7. С. 35-49.
4. Жупанин В.В. Організація залучення заощаджень населення на основі випуску казначейських зобов'язань України / В.В. Жупанин, В.І. Міщенко // *Фінанси України*. 2008. № 2. С. 44-58.
5. Науменкова С.В. Функціонування недержавних пенсійних фондів на ринку фінансових послуг України / С.В. Науменкова // *Фінанси України*. 2010. № 4. С. 3-16.
6. Мищенко В.І. Механізм передачі кредитного ризику в сучасних умовах / В.І. Мищенко // *Банковское дело*. 2009. № 3. С. 36-40.
7. Міщенко В.І. Банківська система України: проблеми становлення та розвитку / В.І. Міщенко, С.В. Науменкова // *Фінанси України*. 2016. № 5. С. 7-33.
8. Науменкова С.В. Розвиток фінансового сектору України в умовах формування нової фінансової архітектури / С.В. Науменкова, С.В. Міщенко. К.: Університет банківської справи, Центр наукових досліджень, 2009. 384 с.
9. Міщенко С.В. Формування ефективної структури фінансового сектору України / С.В. Міщенко. Київ, 2009. 246 с.
10. Науменкова С. Фінансова інклюзивність та проблеми забезпечення доступу населення до базових фінансових послуг в Україні / С. Науменкова // *Вісник НБУ*. 2014. № 11. С. 31-37.
11. Міщенко В.І. Проблеми вдосконалення управління державними корпоративними правами / В.І. Міщенко, С.В. Науменкова // *Економіка України*. 2002. № 5. С. 29-36.
12. Науменкова С.В. Підвищення доступності фінансових послуг: актуальні питання регуляторної практики / С.В. Науменкова // *Фінанси України*. 2013. № 10. С. 20-33.
13. Мищенко С.В. Стимулирование кредитования как фактор экономического роста / С.В. Мищенко // *Вестник Финансового университета*. – 2013. № 1(73). С. 35-45.
14. Міщенко В.І. Управління проблемними кредитами в умовах циклічного розвитку економіки / В.І. Міщенко, С.В. Міщенко, Т.М. Неклюдова // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. 2017. № 26. Ч. 2 С. 56-61.
15. Міщенко С. Вдосконалення інституційної структури нагляду за фінансовим сектором / С. Міщенко // *Банківська справа*. 2007. № 1. С. 41-56.
16. Науменкова С.В. Ринок фінансових послуг: навч. посібник / С.В. Науменкова, С.В. Міщенко. К.: Знання, 2010. 532 с.
17. Панфілова Е.А. Поняття ризику: розмаїття підходів і визначень // *Теорія і практика суспільного розвитку*. 2016. № 4. С. 30-34.
18. Банківська система України на шляху євроінтеграції: монографія / за ред. С.А. Буковинського. (Серія «Інституційні засади розвитку банківської системи України»). К.: ЦНД НБУ, 2015. 496 с. URL https://www.researchgate.net/publication/295703101_Bankivska_sistema_Ukraini_na_slahu_evrointegracii_monografia.
19. Соколов Б.І. Роль платіжних систем в забезпеченні устійливого розвитку національної економіки / Б.І. Соколов, С.В. Мищенко // *Проблеми сучасної економіки*. 2015. № 2(54). С. 163-168.
20. Міщенко С. Удосконалення управління економічним капіталом банку з урахуванням ризику ліквідності / С. Міщенко // *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2008. № 3. С. 90-93.
21. Міщенко В.І. Особливості ліцензування банківських операцій у небанківських установах / В.І. Міщенко // *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. Зб. наук. праць. Т/ 5. Суми: Ініціатива, 2001. С. 83-87.
22. Науменкова С.В. Роль комунікацій банків в захисті прав потребителів банківських послуг / С.В. Науменкова, В.І. Мищенко // *Социальная экономика*. 2014. № 1-2. С. 134-143.
23. Науменкова С.В. Використання структурованих цінних паперів для фінансування корпорацій в Україні / С.В. Науменкова, Т.Г. Буй // *Фінанси України*. 2010. № 2. С. 89-101.
24. Фінансова інфраструктура України: стан, проблеми та перспективи розвитку / за ред. В.М. Опаріна, В.М. Федосова. К.: КНЕУ, 2016. 695 [1] с.